

Antoni Tronina

"Fiat" Bożego Syna i Maryi

Salvatoris Mater 10/4, 11-22

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Współdziałanie człowieka ze zbawczą wolą Boga wyraziło się najdoskonalej i w pełni skutecznie dopiero w życiu i męce Chrystusa. Św. Łukasz przedstawia Maryję jako ideał wspólnoty Kościoła, wiernie wspomagającą Syna w Jego misji zbawienia świata. Początek Łukaszowej Ewangelii jest teologicznym wyrażeniem tej prawdy: podobnie jak u progu Dziejów Apostolskich (1, 14), tak i tu postawa Maryi stanowi wzór współpracy w dziele zbawienia. *Fiat* Maryi, wypowiedziane podczas zwiastowania (Łk 1, 38) stapia się w jedno z *fiat* Syna Bożego, który w tym właśnie momencie może rozpocząć swą ziemską misję.

Zacniemy nasze rozważania od kilku uwag gramatycznych. Forma *fiat* odpowiada w łacinie trzeciej osobie l. poj. trybu warunkowego od strony biernej czasownika *facio, facere*. Ta nieregularna forma pasywna (*fio, fieri*) może mieć wolitywny odcień przyzwolenia, zgody czy też pragnienia, a nawet nakazu. Kapłański opis stworzenia zaczyna się stwórczym słowem Boga: *fiat lux, niech się stanie światłość!* (Rdz 1, 3). Stwórcze słowo Boga jest zarazem słowem zbawczym, gdyż oddziela światło od ciemności, wprowadzając ład w kosmosie (Rdz 1, 4. 7. 14). W tekście hebrajskim Biblii odpowiednikiem *fiat* jest słowo posiłkowe *hajah* w formie wolitywnej; podobne znaczenie ma użyta w wersji greckiej forma $\gamma\epsilon\iota\eta\theta\acute{\iota}\tau\omega$: „niech się stanie”. Ale łacińska *Wulgata* tłumaczy przez *fiat* również hebrajskie *'amen*. Dzieje się tak zwłaszcza w przypadku Psalmów, gdzie wersja grecka (*Septuaginta*) używa trybu życzącego (*optativus*): $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\tau\omicron$. Odcień pasywny tego trybu wskazuje w grece biblijnej na działanie Boga: „oby Bóg zechciał to sprawić”¹. Poszczególne zbiory psalmów kończą się liturgiczną aklamacją *'amen 'amen*, co w *Septuagincie* oddano podwójnym $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\tau\omicron$ (Ps 40[41], 14; 71[72], 19; 88[89], 53; 105[106], 48).

Uwagi te będą nam przydatne w dalszej refleksji nad tekstami biblijnymi, które wprowadzają w tajemnicę współdziałania Boga z człowiekiem w dziele zbawienia. Doskonałym punktem wyjścia (1) będzie tu prorocтво Psalmu 39[40], którego głęboką interpretację znajdziemy w Liście do Hebrajczyków (2). Następnie omówimy pokrótce ewangeliczne wzmianki o *fiat* Jezusa (3), aby zatrzymać się na koniec nad sceną zwiastowania (4).

Ks. Antoni Tronina

Fiat Bożego Syna i Maryi

SALVATORIS MATER
10(2008) nr 4, 11-22

¹ Zob. J.W. ROSŁON, *Gramatyka języka greckiego*, Warszawa 1990, 213n; A. PACIOREK, *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego*, Kielce 2001, 111.

1. Księga Psalmów zawsze była traktowana jako prorocstwo, zarówno w judaizmie, jak i w chrześcijaństwie. Umieszczane w nagłówku imię Dawida rozumiano w sensie jego autorstwa. Tytuły hebrajskie niektórych psalmów nawiązują ponadto do konkretnych wydarzeń z życia Dawida, aby ułatwić czytelnikom ich lekturę historyczną (Ps 7, 18, 34, 51, 52, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 142). *Septuaginta* rozwija jeszcze ten proceder egzegetyczny², a Psalterz syryjski (*Peszitta*) zamienia niezrozumiałe nagłówki hebrajskie na nowe, pomocne w modlitwie chrześcijańskiej. Tytuł Ps 39[40] w wersji syryjskiej brzmi więc następująco: *Na koniec. Psalm Dawida. Dosłownie: gdy Szimej podał mu imiona tych, co służyli w domu Pańskim. Duchowo: dziękczynienie Bogu od czcicieli i Kościoła*³. Szimej (albo Szimea) to imię częste wśród lewitów, którzy pełnili służbę w przybytku jerozolimskim. Tradycja syryjska odnosi więc dosłowną lekturę Ps 39[40] do epoki Dawida, który miał ustanowić służbę liturgiczną jeszcze przed zbudowaniem świątyni Salomona (1 Krn 6, 14n). Zarazem jednak ta sama tradycja wskazuje na sens duchowy psalmu: jest on modlitwą Kościoła, założonego przez Chrystusa.

Kościelna interpretacja tego psalmu, czytanego jako modlitwa Mesjasza, nie jest dowolną innowacją egzegetyczną⁴; podobną wykładnię daje tradycja żydowska, zawarta w targumie. Najpierw jednak odczytajmy Ps 39[40] w jego wersji oryginalnej, jaką przekazała Biblia hebrajska⁵. W aktualnej formie utwór jest połączeniem pierwotnej pieśni dziękczynnej (ww. 2-11) z prośbą o dalszą opiekę (ww. 12-18). Psalmista doświadczył zbawczej mocy Boga w momencie śmiertelnego zagrożenia: Pan pochylił się nad nim i wydobył go „z dołu zagłady” (w. 3). Cudownie ocalony od śmierci, może teraz śpiewać „pieśń nową, hymn dla naszego Boga” (w. 4). Świadkowie tego zbawczego czynu złożą swą ufność w Panu.

Dalsza część psalmu wyjaśnia i pogłębia treść „nowej pieśni”: dawne ofiary rytualne zostaną zastąpione egzystencjalną ofiarą życia. Najważniejsze są centralne wersety psalmu (7-9), które w przekładzie z hebrajskiego brzmią następująco:

*Nie chciałeś ofiary krwawej ani obiaty,
Lecz otworześ mi uszy;
całopalenia i żertwy za grzech nie żądałeś.
Wtedy powiedziałem: Oto przychodzę!*

² Zob. *Il Salterio della Tradizione*, red. L. MORTARI, Torino 1983, 19-26.

³ Por. *Psalterz Biblii Greckiej*, red. A. TRONINA, Lublin 1996, 76.

⁴ Zob. S. RINAUDI, *I salmi, preghiera di Cristo e della Chiesa*, Torino 1976⁴, 244-248.

⁵ Szczegółową egzegezę psalmu por. H.J. KRAUS, *Psalmen*, Neukirchen 1978³, 456-464; G. RAVASI, *Il Libro dei Salmi*, vol. I, Bologna 1981, 721-739; S. ŁACH, *Księga Psalmów*, Poznań 1990, 234-238 (PST VII, 2).

*W zwoju księgi o mnie napisano:
Jest moją radością, mój Boże, czynić Twoją wolę,
a Prawo Twoje mieszka w moim wnętrzu*⁶.

Zwrot tłumaczony tradycyjnie *ecce venio*, „oto przychodzę”, brzmi dosłownie po hebrajsku *hinneh ba'ti*. Łatwo dostrzec tu nawiązanie do zakończenia pierwszej pieśni o Słudze Pańskim: *Pierwsze wydarzenia oto już nadeszły (hinneh ba'u), nowe zaś Ja zapowiadam* (Iz 42, 9a). Jeśli powiązać treść obu wyroczni, jak sugerują egzegeci⁷, to można w stwierdzeniu Psalmisty dostrzec realizację prorockiej zapowiedzi odnowy kultu dawnego Izraela. Psalmista pragnie zastąpienia religijności zewnętrznej, wyrażającej się w składaniu krwawych ofiar, przez ofiarę duchową, polegającą na pełnieniu woli Bożej⁸. Wyrazem wewnętrznej postawy posłuszeństwa jest właśnie „otwarcie uszu”. Zwrot ten może nawiązywać do obrzędu przekłucia ucha niewolnika, który decyduje się na „wieczną służbę” w domu swego pana (Wj 21, 6; Pwt 15, 17). Inni⁹ wolą tu widzieć aluzję do „obrzezania serca”, co w teologii deuteronomistycznej (Pwt 10, 16; Jr 4, 4) akcentuje postawę wewnętrzną w przeciwieństwie do czysto zewnętrznego obrzędu.

Taką właśnie interpretację zdaje się sugerować najstarszy przekład Psalterza, zawarty w Biblii greckiej (II wiek przed Chr.): *Ofiary i daru nie chciałeś, ale przygotowałeś mi ciało; nie żądałeś też całopaleń ani żertwy. Wtedy powiedziałem: Oto przychodzę! W zwoju księgi napisano o mnie: Pragnę wypełniać wolę Twoją, Boże mój, a prawo Twoje jest w moim wnętrzu*¹⁰. W stosunku do tekstu masoreckiego zauważamy tu znamienne różnice. W miejsce trudnego zwrotu „przekłuć uszy” tłumacz grecki zastosował parafrazę: „przygotować ciało”. Grecki termin σώμα „ciało”, wraz z czasownikiem „przygotowałeś”, doskonale wprowadza chrześcijańskiego czytelnika psalmu w jego lekturę chrystologiczną.

Późniejszy *targum*, czyli aramejski przekład liturgiczny tego psalmu, pogłębia jeszcze myśl *Septuaginty*: *Oto wchodzę 'do życia wiecznego, kiedy badam' w zwoju 'księgi Prawa', co napisano o mnie: Moją radością jest czynić wolę Twoją, Boże mój, a Prawo Twoje doskonale jest w moim wnętrzu*¹¹. Pod powłoką specyficznego dla judaizmu kultu Tory

⁶ Przekład BT (wyd. 5).

⁷ G. BRAULIK, *Ps 40 und der Gottesknecht*, Würzburg 1975; R. NORTH, art. *chadasz*, w: *Theol. Wörterbuch zum Alten Testament II*, 774n.

⁸ Por. A. TRONINA, *Modlitwa nowego człowieka*, w: *Homo novus*, red. A.J. NOWAK, T. PASZKOWSKA, Lublin 2002, 247.

⁹ Tak np. M. DAHOOD, *Psalms I*, Garden City 1966, 246.

¹⁰ Przekład według: *Psalterz Biblii Greckiej*, 76.

¹¹ Przekład własny, zob. A. TRONINA, *Modlitwa nowego człowieka...*, 247n.

można tu dostrzec przygotowanie nauki Chrystusa o nowym człowieku i „wypełnieniu Prawa” (Mt 5, 17). Nic dziwnego zatem, że już teologia judeochrześcijańska buduje na prorocत्वie tego psalmu głęboką naukę o tajemnicy wcielenia i doskonałym posłuszeństwie, jakie Syn Boży okazał Ojcu¹².

2. List do Hebrajczyków wykorzysta prorocत्वo psalmisty dla zilustrowania prawdy o nowym kulcie, charakterystycznym dla Nowego Przymierza. Według autora tej pięknej homilii wczesnochrześcijańskiej (powstałej ok. r. 60), słowa te wypowiada sam Chrystus w momencie wcielenia: przychodzi bowiem na świat, aby ustanowić nową i wieczną Ofiarę. Zanim zajmiemy się chrystologiczną reinterpretacją psalmu, należy pokrótce zapoznać się z tematyką Listu. Jak wykazały badania nad strukturą dokumentu¹³, jest on zbudowany koncentrycznie z pięciu części tak, że w środku (Hbr 7-10) mieści się istotna nauka o doskonałej Ofierze złożonej przez Chrystusa. Skrzydła boczne tego „poliptyku” dotyczą z jednej strony drogi, jaką przebył Odkupiciel, aby stać się wiarygodnym i miłosiernym arcykapłanem, z drugiej zaś – drogi, jaką mają do przebycia Jego wyznawcy. Centralny wywód całego traktatu (Hbr 8-9) poprzedza typologia Melchizedeka (Hbr 7), zamyka zaś interesujący nas fragment, który można zatytułować: *Przyczyna wiecznego zbawienia* (Hbr 10, 1-18). Wreszcie w tym ostatnim fragmencie Vanhoye¹⁴ zauważa strukturę chiastyczną (A-B-B'-A'). Można to przedstawić graficznie w schemacie:

- A. Niewystarczalność Prawa z jego powtarzanymi ofiarami (10, 1-3),
- B. Zastąpienie ofiar zewnętrznych jedyną Ofiarą Chrystusa (10, 4-10),
- B'. Zastąpienie dawnych kapłanów przez jedynego Kapłana intronizowanego (10, 11-14),
- A'. Nowe Przymierze nie potrzebuje powtarzanych ofiar (10, 15-18).

W dalszych rozważaniach zatrzymamy się nad punktem B, który składa się z cytatu biblijnego oraz komentarza. Oto przykład tych wersetów, ukazujących Ofiarę Chrystusa jako źródło wiecznego zbawienia: *Niemożliwe bowiem, aby krew wołów i kozłów gładziła grzechy. Toteż przychodząc na świat [Chrystus] mówi:*

*Ofiary i daru nie chciałeś,
ale przygotowałeś Mi ciało (σῶμα).
Ofiary całopalne i składane za grzech*

¹² Do najstarszych tekstów patrystycznych należy świadectwo św. Ireneusza (Adv. Haer. IV 17, 1).

¹³ A. VANHOYE, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, Bruges 1976².

*nie podobały Ci się.
Wtedy powiedziałem: Oto przychodzę!
W zwoju księgi napisano o Mnie,
abym spełnił wolę Twoją (τὸ θέλημα σου), Boże!*

Najpierw mówi: Ofiar i darów, całopaleń ani ofiar za grzechy nie chciałeś, nie podobały Ci się – choć składa się je zgodnie z Prawem. Następnie powiedział: Oto przychodzę, abym spełnił wolę Twoją! Znosi to, co pierwsze, aby ustanowić drugie! Mocą tej woli (θελήματι) zostaliśmy uświęceni przez Ofiarę ciała (σώματος) Jezusa Chrystusa raz na zawsze (Hbr 10, 4-10)¹⁵.

W swym pierwotnym kontekście Ps 39[40] stanowił modlitwę dziękczynną człowieka uratowanego z zagrożenia życia. Autor psalmu pragnie podziękować Bogu nie tyle przez złożenie krwawych ofiar, co raczej przez pełnienie woli Bożej, jak uczyli prorocy. Sam tytuł psalmu wskazuje na autorstwo Dawidowe. Autor Listu, podobnie jak Piotr w dniu Pięćdziesiątnicy (Dz 2), może w swoim wywodzie odnieść się do tego autorstwa. Dowodzi więc, że słowa psalmu nie dotyczą wprost Dawida, ten bowiem składał Bogu krwawe ofiary. Dawid jednak, jako przodek Mesjasza, wypowiada tu proroctwo o swoim Potomku „według ciała” (Rz 1, 3). Są to mianowicie słowa Syna Bożego, wypowiedziane w momencie wcielenia¹⁶.

Te niezmiernie doniosłe stwierdzenia stały się przedmiotem gruntownej analizy H. Witczyka¹⁷. Wykazał on, w oparciu o słownictwo kultowe Starego Testamentu, że „Ofiara ciała Jezusa Chrystusa” oznacza tu eschatologiczną Ofiarę ekspiacyjną, która udziela zbawienia wierzącym i daje im udział w Jego kapłaństwie. Jej skuteczność zbawcza wynika stąd, że nie jest to już jedynie ofiara materialna, lecz egzystencjalna decyzja, która przemienia ludzkie sumienie. Ofiary Starego Przymierza *nie były ostatecznym wyrazem zbawczej woli Boga. Wola ta dotyczy bowiem w pierwszej kolejności posłuszeństwa wobec Niego. Jezus przychodząc na świat nie tylko ma zamiar pełnić ją, ale wręcz pełni: oto idę pełnić Twoją wolę, mój Boże* (ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι ὁ θεός τὸ θέλημα σου)¹⁸.

Zauważmy najpierw, że w porównaniu z hebrajskim i greckim tekstem psalmu, autor Listu do Hebrajczyków pomija wzmiankę o Prawie.

¹⁴ TAMŻE, 172.

¹⁵ Przekład własny, zob. A. TRONINA, *Do Hebrajczyków. Słowo zachęty na dni ostatnie*, Częstochowa 1998, 124n.

¹⁶ Por. A. PACIOREK, *List do Hebrajczyków*, Lublin 1998, 109.

¹⁷ H. WITCZYK, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna Ofiara Ekspiacji i Nowego Przymierza*, Lublin 2003, 323-331.

¹⁸ TAMŻE, 325.

Dzięki temu może całą argumentację skoncentrować na przeciwstawieniu pomiędzy dawnym rytuałem świątynnym a „cielesną” ofiarą Chrystusa. Nie narusza jednak w ten sposób wymowy ogólnej tekstu oryginalnego, który pojmuje „prawo” w sensie „nowego przymierza” zapowiadanego w prorocztwie Jeremiasza (31, 31). Ofiara Chrystusa jest dla naszego autora rytmem żywym dokonany w „ciele”, czyli w całej egzystencji Wcielonego Syna Bożego.

Ks. Witczyk dodaje: *Ofiara, której istotą jest wypełnienie woli Boga, ma głęboki związek z sumieniem człowieka. Posłuszeństwo Jezusa względem Boga było dziełem Jezusa-człowieka, świadomego trudów, cierpień, a zarazem całkowicie wolnego. Poza tym posłuszeństwo to było przez Niego przeżywane od samego początku w duchu solidarności z grzesznikami; On złożył raz na zawsze Ofiarę ze względu na grzechy (ἵπὲρ ἁμαρτιῶν) (w. 12; por. 9, 26, 28; 1 Kor 15, 3 i inne). A solidarność ta była równocześnie zgodna z wolą Boga; Na mocy tej woli (Boga) uświęceni jesteśmy przez Ofiarę ciała Jezusa Chrystusa raz na zawsze (w. 10)*¹⁹. Nie ma tu jeszcze mowy o roli *fiat* Maryi; tematyka Listu do Hebrajczyków jest całkowicie skupiona na Osobie i dziele Jezusa Chrystusa. Aby uchwycić udział Matki Chrystusowej w dziele zbawczym, trzeba jeszcze zatrzymać się nad dwoma logiami Jezusa z tradycji synoptycznej.

3. Chrystusowe *fiat* wobec zbawczej woli Ojca zostało przedstawione przez Ewangelistów na dwa sposoby. Ewangelia św. Mateusza przekazała dłuższą formę *Modlitwy Pańskiej*, wraz z prośbą: *Bądź wola Twoja* (Mt 6, 9). Św. Łukasz opuszcza tę prośbę w swojej redakcji tej modlitwy (Łk 11, 2-4), umieści ją jednak w ustach Chrystusa podczas agonii w Ogrójcu (Łk 22, 42). Podobnie czyni najstarsza Ewangelia św. Marka, w której elementy *Modlitwy Pańskiej* odnajdujemy dopiero podczas agonii (Mk 14, 36, 38)²⁰. Wydaje się, że u podstaw wersji Mateuszowej i Łukaszowej znajduje się wspólny przekaz, zawarty przypuszczalnie w źródle Q. Wersja Łukasza wydaje się bardziej pierwotna pod względem ilości prośb (pięć zamiast siedmiu); *Mateusz natomiast wykazuje bardziej pierwotne słownictwo*²¹.

Trzecia prośba *Modlitwy Pańskiej* znana jest nam w formie liturgicznej jako *fiat voluntas Tua* (Mt 6, 10). Z tego względu tradycja łacińska chętnie zestawia ją ze słowami *fiat* Maryi (Łk 1, 38). Zobaczmy jednak, że łaciński przekład zaciemnia odcienie znaczeniowe nadane przez

¹⁹ TAMŻE, 328.

²⁰ Zob. K. ALAND, *Synopsis Quattuor Evangeliorum*, Stuttgart 1978¹⁰, 86 i 456.

²¹ A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza*, Częstochowa 2005, 268.

greckich autorów obydwu Ewangelii. U Mateusza czasownik γίνομαι przybiera formę trybu rozkazującego strony biernej aorystu: γεινηθήτω τὸ θέλημα σου. Strona bierna czasownika bez dopełnienia wskazuje na samego Boga, którego wola winna się spełniać zawsze i wszędzie w dziele stwórczym, zarówno w niebie, jak i na ziemi. Niebo jest idealnym wzorem dla ziemi, jak to przedstawiał prorok Izajasz w swej wizji świątyni niebieskiej (Iz 6, 1-5). Chrystus zatem, nawiązując do poprzedniej prośby przekazanej nam modlitwy („święć się Imię Twoje”), wyjaśnia samą istotę swej nauki: świętość Boga ma się objawiać w realizacji Jego woli poprzez całe stworzenie. Nie ma więc w treści tej modlitwy nic fatalistycznego, jak zwykło się ją pojmować przy powierzchownej interpretacji. Takie znaczenie można przypisać pewnym modlitwom judaistycznym, np. słowom Judy Machabeusza przed nierówną walką: *Jakokolwiek będzie wola w Niebie, tak uczyni* (1 Mch 3, 60)²².

Wręcz przeciwnie jest w *Modlitwie Pańskiej*: Jezus uczy w niej swoich naśladowców, że winni stale prosić Boga o uzgodnienie swojej woli z najświętszą wolą Ojca w niebie. Modlitwa nie mówi wprost, co stanowi przedmiot woli Bożej względem człowieka. Wyrazem tej zbawczej woli (τὸ θέλημα) są jednak poprzednie prośby modlitwy, którą zostawił nam Chrystus. Nadejście królowania Bożego oznacza nasze uświęcenie i konsekrowanie do służby Bożej. Z kolei królowanie Boga jest wyrazem Jego woli: zbawienie człowieka jest przedmiotem najgłębszego pragnienia Boga, a obietnice dóbr mesjańskich mają stać się urzeczywistnieniem Jego woli w naszym życiu.

Właściwy, najgłębszy sens formuły zawartej w *Modlitwie Pańskiej* wyłożył Jezus dopiero u kresu swego ziemskiego życia, podczas konania w ogrodzie Getsemani. Tradycja chrześcijańska tam właśnie wskazuje miejsce, gdzie Zbawiciel przekazał wybranym uczniom treść tej modlitwy: „grota pouczeń” na Górze Oliwnej upamiętnia miejsce, w którym Jezus przekazał swym uczniom wtajemniczenie w sedno swej nauki. Tradycja ta jest echem ewangelicznego opisu modlitwy w Ogrójcu. Tam przecież dokonuje się prawdziwa ofiara duchowa, egzystencjalna, zanim w sposób fizyczny dopełni się ona następnego dnia na krzyżu.

Jak już wspomniano, Łukaszcza wersja najbardziej przypomina treść trzeciej prośby *Modlitwy Pańskiej*: *Ojcze, jeśli chcesz, zabierz ode Mnie ten kielich. Wszakże nie moja, ale Twoja wola niech się stanie* (Łk 22, 42). W łacińskim przekładzie św. Hieronima słowa te są jeszcze bardziej upodobnione do Mt 6, 10: *non mea voluntas, sed tua fiat*. Oryginał

²² Szerzej zob. J. DROZD, *Ojcze nasz. Modlitwa Pańska według współczesnej egzegezy*, Katowice 1983, 106-124.

jednak grecki (μη τὸ θέλημα μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γειέσθω) wskazuje na inną formę czasownika: imperatyw aorystu (jak w Mt 6, 10), ale użyty w stronie zwrotnej, nie biernej. Taki odcień znaczeniowy u Łukasza zdaje się bardziej podkreślać pełne zdanie się Jezusa na wolę Ojca²³.

Jest to więc nie tyle prośba, co wyraz aktywnego uczestnictwa w wypełnieniu Bożego planu zbawienia. W Janowej Ewangelii odpowiednikiem tych słów jest stwierdzenie Jezusa o świadomym oddaniu życia dla spełnienia nakazu Ojca (J 10, 18). *Pomimo niewypowiedzianej trwogi przed cierpieniami męki i śmierci na krzyżu Jezus chce pozytywnie tego, czego chce Jego Ojciec, i poddaje się wielkodusznie realizacji tej woli*²⁴.

Taką interpretację potwierdzają paralelne miejsca u synoptyków (Mt 26, 39; Mk 14, 36), a zwłaszcza u św. Jana (12, 27: *właśnie dlatego przyszedłem, na tę godzinę!*). Jan antycypuje Jezusowe słowa z Ogrójca, umieszczając je w kontekście wydarzeń „niedzieli palmowej” (J 12, 12-19). Dzięki temu zabiegowi został uwypuklony eschatologiczny sens „godziny” Jezusa, zapowiedzianej już w Kanie Galilejskiej (J 2, 4)²⁵. Najbardziej oryginalna okazuje się jednak Łukaszowa koncepcja historii zbawienia, wypełnionej w Jezusie²⁶. Przyjrzymy się jej teraz bliżej, rozważając scenę zwiastowania w Nazarecie (Łk 1, 26-38).

4. Scena ta doczekała się już niezliczonych opracowań ze względu na swą głębię teologiczną²⁷. Ignace de la Potterie²⁸ zwrócił uwagę na kunsztowną budowę literacką tekstu, w którym wstępne pozdrowienie anielskie (w. 26n) znajduje odpowiedź w końcowych słowach Maryi (w. 38). Nas interesuje tutaj ostatni werset tej perykopy, zawierający odpowiedź Maryi daną aniołowi: *Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa twego* (Łk 1, 38). Zatrzymajmy się najpierw nad samookreśleniem Dziewicy z Nazaretu: „służebnica Pana” (ἡ δούλη κυρίου). Łukaszowy tekst nawiązuje delikatnie do słów biblijnej Abigail, która godzi się zostać żoną Dawida (1 Sm 25, 41: *Oto służebnica twoja jest niewolnicą gotową umywać nogi sług mojego pana*). *Magnificat* z kolei zawiera releksję słów matki Samuela, Anny, proszącej Boga

²³ Por. H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza*, Lublin 2005, 499.

²⁴ J. DROZD, *Ojciec nasz. Modlitwa Pańska...*, 114.

²⁵ Szerzej zob. L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, Poznań 1975, 290 (PNT IV).

²⁶ Temat ten omawia całościowo S. WŁODARCZYK, *Święty Łukasz. Teolog historii zbawienia*, Częstochowa 1995.

²⁷ Spośród prac polskich biblistów zob. zwł. J. KUDASIEWICZ, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991; TENŻE, *Odkrywanie Ducha Świętego*, Kielce 1998.

²⁸ I. de la POTTERIE, *Maryja w tajemnicy Przymierza*, tł. A. Tronina, Warszawa 2000, 46.

o wzgląd na jej uniznienie (Łk 1, 48: *wejrzał na uniznienie służebnicy swojej*). Obydwa wersety Łukaszej „Ewangelii dzieciństwa” wzajemnie się interpretują.

Słowa Maryi z Łk 1, 38 należy czytać przede wszystkim w kontekście przymierza zawartego na Synaju. Maryja pełni tu rolę analogiczną do roli ludu Bożego, który u stóp Synaju otrzymuje tablice Prawa i zobowiązuje się do przestrzegania zawartych tam nakazów (por. Wj 24, 3. 7). Podobnie w Janowej perykopie o Kanie Galilejskiej pojawi się motyw posłuszeństwa słowom Jezusa (J 2, 5)²⁹. Łukasz jednak bardziej podkreślił przyłgnięcie Maryi do planu, jaki Bóg postanowił zrealizować w Jej życiu (por. Łk 1, 34). W tajemnicy zwiastowania przyłgnięcie Służebnicy (ἡ δούλη) do słowa Bożego jest wyrazem całkowitego posłuszeństwa, które daje początek nowej ludzkości³⁰.

Egzegeci zauważają, że w całej Biblii tylko Maryja jest określona tytułem „Służebnicy Pańskiej”. Pośród licznych „sług Pana”, do których zalicza się cały lud Przymierza (Iz 49, 3; Jr 26, 27; Ez 28, 25), Matka Mesjasza reprezentuje wszystkich oczekujących Jego przyjścia³¹. Św. Łukasz celowo nie precyzuje, kogo oznacza termin „Pan” w ustach „Służebnicy Pańskiej”: czy chodzi tu już o Chrystusa, czy też o Boga Izraela. Świadoma dwuznaczność tego pojęcia w deklaracji Maryi ma zwrócić uwagę na dialektyczne napięcie pomiędzy Starym a Nowym Testamentem: oczekiwany Mesjasz staje się osobą historyczną dzięki decyzji Maryi z Nazaretu³².

Należy wreszcie włączyć się w treść drugiej części Jej odpowiedzi danej zwiastunowi z nieba. Tu również nad interpretacją tekstu zaciążył jego przekład łaciński: *fiat mihi secundum verbum tuum*. Zwykło się więc tłumaczyć to zdanie jako rezygnację Maryi ze swoich planów życiowych na rzecz podporządkowania się woli Bożej. Tymczasem takie tłumaczenie nie ma podstaw w tekście oryginalnym: γένουτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Łukasz użył tu rzadkiej w grece biblijnej formy tzw. *optativus*, trybu wyrażającego pragnienie³³. *Forma ta wyraża radosną i pełną entuzjazmu zgodę Maryi na posłanie Boże oraz szczerą pragnienie realizacji*

²⁹ Zob. A. SERRA, *Contributi dell'antica letteratura giudaica per l'esegesi do Giov. 2, 1-12 e 19, 25-27*, Roma 1977, 169-172.

³⁰ Por. H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium I*, Leipzig 1971, 57n.

³¹ Zob. H. WITCZYK, *Bóg Ojciec a Maryja w tajemnicy zwiastowania*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 2, 129.

³² Zob. E. PERETTO, *Serva*, w: *Nuovo Dizionario di Mariologia*, red. S. de FIORES, S. MEO, Cinisello Balsamo 1986, 1160; A. DELASALLE, *Służebnica*, w: *Maty Słownik Maryjny*, tł. K. Brodzik, Warszawa 1987, 84.

³³ Forma optatywna występuje w Nowym Testamencie 38 razy, zwykle u św. Pawła (29 razy).

*Bożych planów zbawienia*³⁴. Zwrotem „według słowa Twego” (κατὰ τὸ ῥῆμα σου) chce św. Łukasz przywołać paralele z historii patriarchów, w której bezpłodność staje się płodna mocą obietnicy Bożej (por. Rdz 21, 1). Formuła ta służyła bohaterom Starego Testamentu dla wyrażenia zgody (Rdz 30, 34; Joz 2, 21; Jdt 11, 10; Dn 14, 9). Sam Jezus używał jej w trybie rozkazującym, odnosząc się do wiary ludzi proszących Go o pomoc: *Niech ci się stanie, jak uwierzyłeś* (Mt 8, 13). Maryja wypowiada słowami tej formuły zgodę na spełnienie się woli Pana. Przyjmując wolę Bożą, Maryja przyjmuje za własną postawę Jezusa, który przychodzi na świat ze słowami psalmu: *Oto idę pełnić wolę Twoją, mój Boże* (Hbr 10, 7; por. Ps 39[40], 9).

*Uległość Maryi zwiastuje i wyobraża również tę uległość wyrażoną przez Jezusa podczas Jego życia publicznego, aż po Kalwarię*³⁵. Uprzedza ona niejako słowa Syna, który stwierdzi: *Moim pokarmem jest wypełniać wolę Tego, który mnie posłał* (J 4, 34). Podobnie dla Niej wola Ojca stała się zasadą życiową, w której będzie odtąd szukać siły do wypełnienia powierzonej sobie misji. W ten sposób staje się Maryja wzorem dla wszystkich powołanych. Jej postawa uczy bowiem, jak odpowiadać Bogu na Jego szczególne wezwanie³⁶.

Zestawienie obydwu scen zwiastowania w dziele Łukasza (Łk 1-2: Zachariasz i Maryja) wskazuje zarazem na absolutną oryginalność tej drugiej sceny. Zachariasz otrzymał obietnicę narodzin syna, zgodnie ze schematem dobrze znanym w Starym Testamencie. Obietnica dana Maryi dotyczy jednak zupełnie innych narodzin, które mają swe źródło jedynie w Bogu. Stąd też odpowiedź Maryi nie zawiera cienia wahania, jak to było w przypadku Zachariasza. Jest to odpowiedź bezwarunkowa i pełna radości³⁷.

Odpowiedź ta stanowi doskonałe zamknięcie całej sceny, w której życzenie radości („Ciesz się, pełna łaski”) spotyka się z radosną akceptacją woli Bożej przez Maryję. W teologii trzeciej Ewangelii jest to antycypacja jednego z podstawowych tematów „dwudziela” św. Łukasza. Zstąpienie Ducha Świętego na Maryję zapowiada początek nowego stworzenia. Św. Tomasz z Akwinu przyrównał nawet *fiat* Maryi do stwórczego *fiat* Boga z pierwszej strony Biblii. Tamto pierwsze *fiat* powołało świat do istnienia, to drugie *fiat* sprowadziło na ten świat Zbawcę. Matka

³⁴ J. KUDASIEWICZ, *Matka Odkupiciela...*, 29n.

³⁵ M. STRYJECKI, *Posłuszeństwo Maryi – „Błogosławionej, która uwierzyła”*, w: *Matce Chrystusa*, red. T. DĄBEK, Kraków 2001, 87.

³⁶ Zob. K. STOCK, *Die Berufung Marias (Lk 1, 26-38)*, „Biblica“ 61(1980) 457-491.

³⁷ Zob. J. McHUGH, *Maryja w Nowym Testamencie*, tł. A. Czarnocki, Niepokalanów 1998, 104-107.

Chrystusa utożsamia się z dziełem swego Syna jako „służebnica Pańska” (Łk 1, 38a). Jej *fiat* zbiega się w czasie z odwiecznym *fiat* Syna Bożego: *przez Zwiastowanie została przyjęta zgoda Dziewicy jako reprezentantki całej ludzkości*³⁸.

Soborowa *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* w VIII rozdziale daje piękny komentarz do rozważanych tu wydarzeń historii zbawczej: *Ojciec miłosierdzia pragnął, by Wcielenie poprzedziła zgoda tej, która została przeznaczona na matkę, aby w ten sposób, podobnie jak kobieta przyczyniła się do śmierci, tak również kobieta przyczyniła się do życia. Odnosi się to szczególnie do Matki Jezusa, która wydała na świat samo Życie odradzające wszystko i została przez Boga obdarzona darami godnymi tak wielkiej roli [...] Tak więc Maryja, córka Adama, zgadzając się na słowo Boże, stała się Matką Jezusa, a przyjmując zbawczą wolę Bożą całym sercem, wolna od wszelkiego grzechu całkowicie poświęciła samą siebie, jako służebnicę Pańską, osobie i dziełu swego Syna*³⁹.

Uzupełnieniem tej wypowiedzi soborowej może być stwierdzenie *Katechizmu*: *Ta, którą Wszchemogący uczynił pełną łaski, odpowiada ofiarowaniem całej swej istoty: „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa twego”*. *Fiat – to modlitwa chrześcijańska: być całkowicie dla Niego, ponieważ On całkowicie należy do nas*⁴⁰.

Chcąc podsumować treść powyższych stwierdzeń o charakterze bardziej egzegetycznym, należy zauważyć, co następuje. Punktem wyjścia naszych rozważań była analiza filologiczna greckich form czasownikowych, które przekład łaciński oddaje przez *fiat*. Okazuje się, że formy te w ustach Jezusa mają charakter imperatywny, wyrażając Jego determinację w pełnieniu woli Ojca. W ustach Maryi natomiast *fiat* wyraża pokorne życzenie aktywnego udziału w Bożym planie zbawienia, który ma się wypełnić w akcie wcielenia Zbawiciela.

Ks. prof. dr. hab. Antoni Tronina
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Lublin)

ul. Sowińskiego 4/24
PL - 20-040 Lublin

e-mail: atronina@kul.lublin.pl

³⁸ *Summa theol.* III, q. 30, a. 1 ad 4. Zob. F. COURTH (opr.), *Teksty teologiczne. Mariologia* (red. naukowa edycji polskiej E. Adamiak), Poznań 2005, 184.

³⁹ LG 56.

⁴⁰ KKK 2617.

Il *fiat* del Figlio di Dio e di Maria

(Riassunto)

Partendo dalla forma grammaticale latina (*fiat*), l'autore prosegue nell'analisi filologica dei testi più significativi, nei quali la Bibbia rivela la cooperazione con Dio nel piano di salvezza. Nelle parole di Gesù, forme corrispondenti sono *imperativi*: γενέσθω (Lc 22,42), oppure γενηθήτω τὸ θέλημά σου, “sia fatta la tua volontà” (Mt 6,10). Nella bocca di Maria (γένουτό μοι) il *fiat* significa invece un desiderio (modo *ottativo*) umile di partecipare nel piano divino, che si compie adesso attraverso l'incarnazione del Salvatore.